

## Wstęp

Dokonujące się w naszym kraju przemiany społeczno-polityczne zaowocowały m.in. ożywieniem refleksji nad różnymi zagadnieniami oświaty i wychowania. Odnosi się wrażenie, że w toczącej się od wielu lat dyskusji w kręgu pedagogów nurt krytyczny przeważa nad konstruktywnym. Krytyka dotyczy przede wszystkim zakresu i jakości dotychczasowego zinstytucjonalizowanego oddziaływania wychowawczego na dzieci i młodzież, poczynając od celów, programów, form i metod, które globalnie traktuje się jako produkt określonych realiów politycznych. Jednocześnie wzrasta świadomość uwikłania wychowania w szeroki kontekst warunków społecznych, wśród których szczególne znaczenie przywiązuje się do kryzysu w sferze wartości moralnych. Stąd w wytyczaniu nowych strategii wychowania pedagogika skupia się nie tylko na problematyce osobowego człowieka, ale również na poszukiwaniu wartościowych koncepcji kształtowania środowiska ludzkiego życia. Obserwujemy więc, z jednej strony, duże zainteresowanie problematyką aksjologiczną, zaś z drugiej – swoisty renesans idei propagowanych przed kilkudziesięciu laty na gruncie pedagogiki społecznej, a zwłaszcza idei podmiotowości, wyrażanej w postulatcie kształtowania postawy czynnej. Idea ta oraz komplementarne w stosunku do niej idee edukacji społecznej i pomocniczości stanowią współcześnie, podobnie jak dawniej, podstawę programu „oddolnego” budowania demokracji oraz podkreślają dialektykę związku jednostki z otoczeniem społecznym.

Wychowanie do demokracji nie może polegać na indoktrynacji ideologicznej, dokonującej się w murach sprawnie zorganizowanych instytucji wychowawczych.

W społeczeństwach współczesnych wychowanie zatacza coraz szersze kręgi i obejmuje zadania wykraczające daleko poza tradycyjnie pojmowany stosunek wychowawczy, zamykający się w relacji wychowawca-wychowanek. Modernizacja pojęcia wychowanie, dokonująca się pod wpływem przemian praktyki społecznej oraz rozwoju psychologii, polega na promowaniu podmiotowości jednostki i poszerzaniu pola jej aktywności. Oznacza to przeniesienie odpowiedzialności za przebieg i wyniki procesu wychowania z instytucji oświatowych na całe społeczeństwo, które do spełnienia swych funkcji wychowawczych powinno być odpowiednio przygotowane. Zasady funkcjonowania wychowującego społeczeństwa określił na początku XX wieku Florian Znaniecki. Natomiast przez całe stulecie społeczeństwa zmagają się z różnorodnymi obiektywnymi trudnościami, próbując zbliżyć rzeczywistość do ideału. W ciągu tego czasu powstało szereg interesujących teorii i projektów inspirujących praktykę, które – nawet jeśli wypływają z różnych stanowisk ideologicznych – stanowią jedno zbiorowe doświadczenie budowania przyszłości opartej na powszechnie akceptowanych zasadach demokracji.

Do pedagogiki należy ważna część tego zbiorowego zadania, a więc rozbudzania

i spotęgowania ujawniających się, albo jeszcze ukrytych wartości i sił jednostek oraz grup społecznych, wdrażania ich do współdziałania, aby jako podmioty społeczne miały swój udział w realizacji własnych możliwości i tworzeniu własnego świata.

Teksty zamieszczone w niniejszym zbiorze prezentują idee rozwijane nie tylko w pedagogice, ale również w innych naukach społecznych, zwłaszcza w socjologii i psychologii. Mogą one stanowić materiał do pracy ze studentami pedagogiki, przygotowującymi się do podjęcia trudnej działalności wychowawczej w środowisku lokalnym. Poszczególne opracowania skupiają się na tych wątkach złożonej problematyki wychowania jednostki w społeczeństwie, które mieszczą się w ramach określonych przez tytuł zbioru, starając się tym samym utrzymać jego monotematyczny charakter.

*Zofia Gawlina*